

Beste Vrienden,

Nu ik Vrienden schrijf, vraag ik me af of deze aanhef genderneutraal is? Met al die ophef en veranderingen om ons heen ga ik er toch vanuit dat we na 61 Vriendenbrieven wat dit betreft geen verandering hoeven aan te brengen. De huisstijl van de Vriendenbrief heeft dit jaar wel een ingrijpende wijziging ondergaan: van vele Vrienden hebben we positieve reacties gekregen: veel beter leesbaar en eindelijk kleuren.

Het jaar 2017 ligt weer bijna achter ons, een jaar waarin onder het motto 'olie uit de grond kunst in de woestijn' miljoenen euro's voor kunstwerken met name schilderijen onder de veilinghamer werden stukgeslagen: € 70.000.000 voor een Van Gogh, zie de bijdrage van Jan Geerts in dit nummer. Als econoom kan ik het niet laten dit even tot voorstelbare proporties of wel in dit geval hapklare brokken terug te brengen: gesteld dat een mens € 7,50 per dag eet (zonder allerlei drankjes) dan kan een stad/dorp van 25.000 inwoners (Schijndel) een jaar lang van een Van Gogh eten. Hetzelfde sommetje voor de Leonardo Da Vinci die onlangs voor € 382.000.000 onder de hamer werd afgetikt, brengt ons naar een stad van bijna 140.000 inwoners ofwel 94% van de inwoners van 's-Hertogenbosch met de oproep: kom hier een jaar lang gratis uw voedsel halen; moeilijk voor te stellen maar toch!

Terug naar ons eigen wereldje met een jaarbudget waarvan ruim één persoon gratis voeding zou kunnen krijgen. Dankzij de inzet van de conservator, Marike de Kroon en vele vrijwilligers hebben we ook dit jaar in het Museum Jan Heestershuis van enkele prachtige tentoonstellingen kunnen genieten. Na een flitsende start van het jaar met een bliksemexpositie van het eigen bezit (28 werken) van de Stichting Vrienden van het Museum Jan Heestershuis waarin ook het doek de Schaapscheerders werd gepresenteerd, begon eind januari de expositie van Marius Bauer, gedurende de zomermaanden waren werken van Ad Kooymans en Jan Aldenhoven te zien in de expositie "Mensfiguren" en momenteel kunnen we nog genieten van de expositie "Noorderlicht" die op zo'n voortreffelijke manier onder andere in het paviljoen is ondergebracht als was het er speciaal voor gebouwd.

Ook de beeldentuin die zo harmonisch is verbonden met het Paviljoen is dit jaar goed gevuld geweest met "Beweging in brons" van Marianne en Jean Bremers, deze tentoonstelling werd evenwel wreed afgebroken omdat een chauffeur van een Jumbo-trailer dacht een muur van de tuin omver te moeten bulldozeren. Na herstel van de muur zijn in de tuin nog de volgende exposities te zien geweest: beelden uitgevoerd in cortenstaal van Mark Deeleman en "Balans in beelden" met werken van Virginie van der Boorn.

Deze terugblik wil ik afsluiten met het memoreren van onze lezingen die ook dit jaar het niveau hadden dat u, Vrienden, van ons gewend bent. 20 februari startte Eva Rovers het lezingenjaar met "Boud", een lezing over het avontuurlijke en leugenachtige leven van Boudewijn Buch; 22 mei Architectuur in Nederland door Bernard Hulsman, redacteur van NRC Handelsblad, 2 oktober Cissy van Marxveld door Monica Soeting en ... 11 december een lezing van Jacques Klöters die vanwege **code rood** niet doorging. Maar die hebt u nog van ons tegoed op 5 februari!

Tenslotte wil ik mijn bijdrage in deze brief afsluiten met u een voorspoedig en uitdagend 2018 toe te wensen. Ik doe dit mede namens Anne-Marie, Jan en Yvonne.

Paul van den Acker

'Pompstraat in de sneeuw' Jan Heesters

Over Van Gogh, Heesters en Henriëtte van Oppenraaij

Vorige maand werden twee schilderijen van Vincent van Gogh geveild, een Frans landschap uit 1889 en de Brabantse 'Collse watermolen' uit 1884. Voor dit laatste werk was Charles de Mooij namens het Noordbrabants Museum de hoogste bidder. De van oorsprong Schijndelse verpleegkundige Henriëtte van Oppenraaij droeg, via haar legaat in 1999 aan het Noordbrabants Museum, liefst achthonderdduizend euro bij aan de verwerving van de Brabantse Van Gogh. Ook Jan Heesters schilderde de Collse watermolen, en wel twee keer. De vroege versie uit 1920 behoort tot de collectie van het museum. Bovendien maakte Heesters nog vier werken waarop de molen staat afgebeeld.

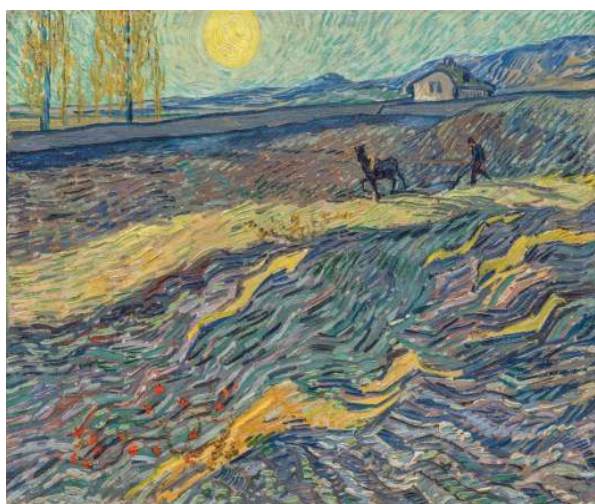

'Collse Watermolen' door Vincent van Gogh

Collse watermolen foto

Van Gogh in Saint-Rémy

'Laboureur dans un champ' Van Gogh

Op 13 november jl. werd in New York bij Christie's 'Laboureur dans un champ', ook wel 'Akker met ploegende boer' genoemd, door de veilingmeester voor een bedrag van 70 miljoen euro afgehamerd, 25 miljoen meer dan verwacht. Vincent schilderde dit werk (Jan Hulsker nummer 1768) begin september 1889 vanuit zijn kamer in het verpleeghuis in Saint-Rémy, waar hij weer op krachten probeerde te komen. Op de achtergrond zien we het door een lange muur afgebakende veld dat op zoveel schilderijen uit Saint-Rémy voorkomt: net ingezaaid dan wel met rijpend koren of met oogstende boeren; en hier dan terwijl het na de oogst wordt omgeploegd. De akker gaf hij die typische, gedurfde Van Gogh-kleuren, een golvende wemeling van geel, violet, rood, groen en blauw. Die manier van schilderen, die aangename harmonie van kleuren, zou hem wereldberoemd maken. Een gele zon staat fel aan de horizon. Een juweel van een schilderij, slechts 49 bij 62 cm groot. In een brief aan zijn broer Theo schrijft Vincent over dit werk: "Gisteren ben ik weer een beetje begonnen met werken – iets wat ik uit mijn raam zie: een geel

stoppelveld dat wordt geploegd; de tegenstelling tussen het paarse geploegde land en de stroken gele stoppels, achtergrond met heuvels. Het werk leidt me meer af dan wat dan ook en als ik me er eens met al mijn energie op kon storten, dan zou dat wellicht de beste remedie zijn." Een schets van het schilderij neemt hij in deze brief op,- het bewijs dat deze briefpassage over het geveilde werk gaat.

Vincent stond op dat moment op de toppen van zijn kunnen, een paar maanden eerder had hij zijn bekende 'Sterrennacht' geschilderd. Begin oktober zou hij een vrijwel even grote pendant schilderen van een ploegende boer in bijna dezelfde compositie (JH 1794), nu in Boston in het Museum of Fine Arts. Een belangrijk verschil met het pas geveilde werk is dat hier het gele, nog niet geploegde deel van het veld dominant is.

'Ploegende boer' Van Gogh: Museum of Fine Arts Boston

Van Gogh in Brabant

Op woensdagnacht 15 november is Charles de Mooij via laptop en telefoon met de avondveiling bij Sotheby's in New York verbonden. Terwijl de adrenaline door zijn bloed jaagt, weet hij ten behoeve van het Noordbrabants Museum de 'Collse watermolen' van Vincent te verwerven. De veilingmeester hamert af na zijn bod van 2,6 miljoen euro, na een start van 1,8 miljoen. Samen met opgeld en andere kosten is het museum voor ruim drie miljoen euro voor eens en altijd eigenaar van een van de beste Brabantse Van Goghs!

Deze Nuenense molen (JH 488) schilderde Vincent in mei 1884, toen hij in Nuenen woonde en werkte. Enkele weken eerder had hij met schilder Anton van Rappard diverse molens in de buurt bekeken.

Eind mei schrijft Vincent aan Van Rappard: "Sinds uw vertrek heb ik gewerkt aan een Watermolen, die waar ik naar vroeg in dat herbergje aan 't station, waar we zaten te praten met die man van wie ik u vertelde dat hij scheen te laboreren aan een chronisch gebrek aan kleingeld in zijn zak. 't Is een dito geval als de twee andere watermolens die we samen bezochten, doch met twee rode daken en dat men vlak van voren ziet – met populieren eromheen. Zal in de herfst superbe zijn."

'De raderen van de Genneper watermolen' Van Gogh

De grote Van Gogh-kenner Jan Hulsker vond dit zijn beste watermolen in zijn Brabantse periode: "Het is een wat kleur en compositie betreft bijzonder fraai schilderij geworden, waarmee zich de andere in het najaar gemaakte watermolens niet kunnen meten." Charles de Mooij zei er dit over: "Het werk past mooi bij 'De Raderen van de Genneper watermolen'." Dit laatste, toch veel mindere schilderij heeft u waarschijnlijk al vaak gezien in het Noordbrabants Museum.

Sommige mensen stonden verbaasd over het gigantische verschil in prijs tussen de twee geveilde Van Goghs. Echter, in Nuenen verkeerde Vincent nog in zijn leerfase, hij schilderde nog vrij donker en moest zijn eigen grootse, lichte stijl nog ontdekken. Dat verklaart het prijsverschil (23 molens voor één Frans landschap!), hoewel werken als 'De aardappeleters', 'Het kerkje van Nuenen' en nog enkele toppers uit Nuenen flink wat meer dan 3 miljoen zouden opbrengen als ze nu geveild zouden mogen worden.

Het Noordbrabants Museum mag zich nu gelukkig prijzen dat het voor de huidige en vele toekomstige generaties deze mooie, voor 'Nuenense' begrippen toch nog vrij lichte Van Gogh 'veilig' heeft gesteld!

Momenteel zijn talrijke schilderijen in het Noordbrabants Museum te zien die gebruikt zijn voor de film 'Loving Vincent', die nog tot januari loopt in de Verkadefabriek in Den Bosch. Een heel goede film waarin de personen op Vincents schilderijen tot leven komen en vertellen over hun contacten met Vincent. Rode draad in de film is de zoektocht naar de werkelijke gang van zaken rondom de dood van Van Gogh. Naast de zelfmoordversie en de (naar mijn mening juiste) versie van de uit de hand gelopen ruzie met pesterige pubers komt de film verrassend met een derde versie! Een aanrader, deze unieke film!

Jan Heesters: tweemaal de Collse watermolen

Niet alleen Van Gogh, maar ook Jan Heesters kwam duidelijk onder de bekoring van de Collse watermolen. Hij schilderde de molen twee keer. De kleinste uitvoering behoort tot de collectie van het Jan Heestershuis, een iets grotere is in particulier bezit.

De Heesters in het museum is een vroeg werk uit 1920, toen Heesters nog duidelijk onder invloed van Vincent schilderde. Zesendertig jaar na Van Gogh dus vereeuwigde hij de molen. Tussen de twee gebouwen met rode daken is in tegenstelling tot het werk van Van Gogh slechts één hoog waterrad vrij gedetailleerd weergegeven. De oliemolen was in verval geraakt en toendertijd verdwenen. Op de voorgrond een man in een bootje. De donkere boomkruinen op de achtergrond contrasteren mooi met de lichte hemel en de lichte gevels van de gebouwen. Heesters stelde zich in vergelijking met Van Gogh wat dichterbij de molen op.

'Collse watermolen' Heesters, pastel

ook nog een ets (in 1931), een zwart-wittekening en twee pastels maakte van deze molen. De pastel met het molenhuis weerspiegeld in het water van de Dommel is van hoog niveau, het is een monumentaal werk, een hele goede Heesters!

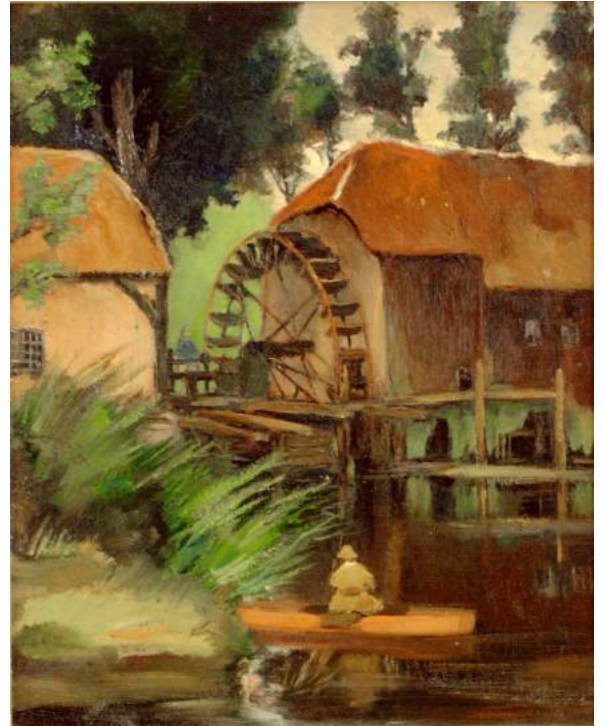
Henriëtte van Oppenraaij

Henriëtte van Oppenraaij, in Schijndel ook wel bekend als Jet of Hetty van Oppenraaij en verpleegkundige van beroep, overleed kinderloos in 1999 in Heemstede. Ze was het enige kind van de rijke Schijndelse huisarts Henk van Oppenraaij, die actief op de beurs belegde en veel geld stak in zijn muntenverzameling. Jet ging na zijn dood met deze liefhebberij door en liet haar verzameling in 1999 na aan het Noordbrabants Museum, dat een deel ervan verkocht. De opbrengst met rente, circa achthonderdduizend euro, werd door directeur Charles de Mooij ingezet voor de aankoop van de Collse watermolen van Van Gogh. Zo heeft zij postuum belangrijk bijgedragen aan het terughalen van het artistieke erfgoed van Vincent naar Noord-Brabant.

Jet was een nicht van schilderes Mies van Oppenraaij die in de oorlog vanuit Amsterdam joodse kinderen onderbracht en verraden werd. Gevlucht naar Schijndel, klopte Mies vergeefs aan bij haar, op dat moment afwezige, oom Henk. Bij Jan Heesters had ze meer succes: hij liet haar in zijn huis onderduiken, waarna hij het bekende, schitterende portret van Mies schilderde. Ook voor Henriëtte zette hij zijn talenten in: voor haar ontwierp hij een ex-libris met de naam Hetty van Oppenraaij.

Mede dankzij haar kunnen we in 's- Hertogenbosch gaan genieten van Vincents Collse molen!

Jan Geerts

'Collse watermolen' Heesters

Op de grotere versie (later geschilderd, in ieder geval vóór 1945 gezien de signering 'Heesters') staat het waterrad op de voorgrond. Slechts zichtbaar is één gebouw, achter het prominent in beeld gebrachte rad. Het spitse dak heeft weer rode pannen. Het groen van de boompartijen is complementair met het rood van gevel en dak wat net als bij Van Gogh een mooi effect geeft. Naast het gebouw loopt een moeder met een kind. Een mooie Heesters! Dat Heesters erg onder de indruk was van de Collse molen (en misschien ook wel van de Van Gogh?) blijkt uit het feit dat hij

Kasten

In de voorste kamer van de kamer -en-suite van het Museum Jan Heestershuis staat een eiken kast met renaissancemotieven zoals cannelures- dit zijn verticale groeven in een zuil -, ballusters, diamantkoppen en wortelmotieven. Op het eerste oog lijkt het of er vier deurtjes zijn, in werkelijkheid zijn het er maar twee. De kast is 150 cm hoog, 128 cm breed en 55 cm diep en werd omstreeks 1640 vervaardigd in Vlaanderen.

Wortelmotief

Door het duidelijk aanwezige wortelmotief is de kast te duiden als Zuid-Nederlands. De wortel was het teken van de Antwerpse schrijnwerkers die dit motief gebruikten als een soort handtekening. In Antwerpen is te zien dat ook de steenhouders dit renaissancemotief veelvuldig gebruikten als sier-ornament aan gebouwen in de Antwerpse binnenstad.

Antwerpen

Antwerpen toonde met zijn gebouwen met deze ornamenten aan het eind van de Middeleeuwen zijn rijkdom. De stad was de grootste en rijkste handelsstad van de Nederlanden tot Amsterdam die rol overnam. Volgens oude verhalen werd de stad vroeger bewoond door de reus Druon Antigoon die de Scheldevaarders een zware tol liet betalen. Bij weigering hakte hij hun een hand af die hij in het water gooide. Silvio Brabo, een Romeinse soldaat die weigerde tol te betalen, vocht met de reus en won. Hij hakte de hand van de dode reus af en gooide die in het water van de Schelde. Het grote bronzen beeld dat op een fontein staat op de markt, laat het moment zien dat Brabo op het punt staat de reuzenhand ver in het water van de Schelde te gooien. Door die 'hand te werpen' zou de naam Antwerpen ontstaan zijn. De naam Brabant zou volgens een kroniek uit de vijftiende eeuw mogelijk verwijzen naar de naam van Silvio Brabo.

Stadhuis van Antwerpen met beeld van Silvio Brabo

Wortel

De Antwerpse wortel als ornament is herkenbaar aan de vorm van een afhangende, halve kegel of een rechtstaande wortel. Dit typische renaissancemotief past in de stijl van Cornelis de Vriendt, geboren in Antwerpen in 1523, de bouwer van het grote Stadhuis van Antwerpen. Voor het gebouw is het grote plein, waar het beeld van Silvio Brabo nog prominent aanwezig is. Het stadhuis werd gebouwd tussen 1561 en 1565, als statussymbool voor de rijke en bijna zelfstandige handelsstad Antwerpen.

Cornelis de Vriendt maakte de val van Antwerpen in 1585 niet meer mee, hij overleed in 1575, maar drukte met zijn noordelijke renaissancestijl wel zijn stempel op de stad.

Een hangend ornament op de stijlen van de lijst in de vorm van een langgerekte wortel.

Middeleeuwen

In de Middeleeuwen zetten families bij speciale gelegenheden hun zilverwerk te pronk op een verhoging met meerdere verdiepingen. Rijkdom was aanvankelijk alleen voor de hoge adel en de kerk weggelegd. Door de opkomende handel met het buitenland, bijvoorbeeld de VOC, kregen ook de lagere adel en de handelslieden steeds meer te besteden. Er kwam een rijke burgerij op die zich wilde onderscheiden en haar rijkdom tonen. In de zestiende eeuw komt ook in de Nederlanden aandacht voor de Renaissance: kunst naar voorbeeld van de Griekse en Romeinse kunst uit de Oudheid die in Italië al eerder opgang vond.

Kist

Ook meubelmakers gingen in de Renaissance bijzondere motieven gebruiken. Het eerste meubel als verplaatsbaar onderdeel in huis was een kist: eeuwenlang was deze het voornaamste opbergmeubel in huis. De eerste 'kasten' waren planken tegen de muur ten behoeve van kookgerei. In het Engels heet een kast nog steeds een 'cupboard', als verwijzing naar deze vaste planken, waarop de borden en pannen werden bewaard in de oude keukens. De kast ontstond toen twee kisten op pootjes werden gezet, en aan de voorkant voorzien van deurtjes. De eerste kasten hadden nog duidelijk de vorm van twee opgestapelde kisten, waarvan de frontpanelen waren vermaakt tot vier deuren. Ze waren relatief laag, aanvankelijk niet hoger dan 1,20 m.

Renaissance

In de 16e en 17e eeuw werden de interieurs van de landhuizen verrijkt met fraai gestoken kasten en gedecoreerd door ambachtelijke meubelmakers of schrijnwerkers in Renaissancestijl. De stijl wordt vooral gekenmerkt door uit eikenhout gestoken beelden naar voorbeeld van de Oudheid. Kasten werden versierd met motieven als de fries op Romeinse tempels, andere kenmerken zijn bolpoten, meloenpoten, diamantknoppen en cannelures. Daarmee wilden de gegoede standen zich onderscheiden van het gewone volk.

Ebbenhouten olifantjes

De kasten in deze periode zijn meestal nog van eikenhout. Nadat de eerste exotische houtsoorten waren geïmporteerd, liet men ze zien in de gefineerde accenten op een meubel. Later in de zeventiende eeuw worden kasten hoger en groter en gaan toog-, kolom- en kussenkasten het interieur van de rijke kooplieden domineren. Accenten van ebbenhout verschijnen pas in de late Renaissance. In het Rijksmuseum in Amsterdam zijn grote, prachtig ingelegde kasten, eigenlijk van eikenhout maar dat is niet te zien, ze zijn zowel van binnen als van buiten helemaal gefineerd met het dure ebbenhout. Het nu zeer zeldzame ebbenhout kennen wij vooral van snijwerk, beeldhouwwerk, schaakstukken en piano-toetsen.

Ingebouwde kasten

Aanvankelijk werden er schuifdeuren tussen twee kamers aangebracht omdat het daarmee mogelijk werd de woonruimte te verkleinen: de ruimtes werd zo intiemer en hoefde er op deze manier niet zoveel ruimte verwarmd te worden. Ook kon men zo inbouwkasten aanbrengen. Soms hadden deze een deur maar vaker waren ze open als een soort pronkkast. Later werden er in iedere woning muurkasten gebouwd, maar deze zijn sinds het eind van de 20e eeuw bijna helemaal verdwenen. Omdat we nu veel meer spullen hebben om op te bergen dan ooit zien we een toename van bergkasten en worden onze keukens uitgebreid met steeds meer kasten.

Hoekkasten

Hoekkasten werden voor het eerst vervaardigd aan het einde van de zeventiende eeuw en waren aanvankelijk vaak een onderdeel van de lambrisering. Kappen en achterschotten van deze kasten werden ruw gelaten. Deze hoekkasten hadden soms geen handgrepen, maar alleen een slot met een sleutel. Kastdeuren waren dan blind of van glas voorzien. Men liet de blinde deuren soms openstaan zodat de bezoeker een glimp kon opvangen van de rijkdom in de kast, met name zilver en porselein. Ook Jan en Maria Heesters gebruikten hun hoekkast hiervoor. Het is een eikenhouten hoekvitrinekast met vitrines en twee paneeldeuren. De kast dateert uit het einde van de achttiende eeuw en is 220 cm hoog, 120 cm breed en 60 cm diep. Het meubel staat nu in het atelier en wordt nog steeds gebruikt als vitrinekast waar kostbare objecten uit de collectie van het museum tentoongesteld zijn.

Pronk

De waarde van de kast in de kamer-en-suite en van de hoekkast werd in 2008 nog hoog ingeschat door een antiquair. Ze zijn prachtig maar op veilingen is te zien dat de vraag naar dit soort kasten sterk terugloopt en dus ook de prijzen die ze opbrengen. Maar de museumkasten hoeven gelukkig geen geld op te brengen en blijven gewoon staan pronken! Voor de kasten is altijd heel goed gezorgd. Jarenlang is, als de kamer 'gedaan' werd en alle meubels in de was werden gezet en weer uitgewreven, hard gewerkt aan deze kast, zo hard dat het zachte gedeelte van het hout volledig weggepoetst is...

Jan en Maria Heesters vonden een mooi interieur belangrijk; maar ook wij maken nu voor Kerstmis ons huis extra mooi!

Anne-Marie Cornelissen

Agenda en wetenswaardigheden

Museum Jan Heestershuis

Pompstraat 17, 5481 BL Schijndel

Tel: 073-54 92276

openingstijden:

dinsdag t/m zondag 13.00-17.00 uur

Nieuwjaarsborrel

Op zondagmiddag 7 januari 2018 bent u van harte welkom bij de gezamenlijke nieuwjaarsreceptie van Museum Jan Heestershuis en de Stichting Vrienden van Museum Jan Heestershuis.

Vrienden en vrijwilligers kunnen het glas heffen en toosten op een kunstzinnig 2018. In navolging van het succes van vorig jaar is er een hapje en wordt de middag muzikaal omlijst. Tevens zal er aandacht geschonken worden aan een schenking die de Stichting gaat ontvangen.

We ontmoeten u graag op zondagmiddag 7 januari van 15.00-17.00 uur in het museum.

Op maandag 13 november hebben VMBO-leerlingen van het Elde College onder leiding van Anja Dütting een educatief project gedaan in het museum rondom de tentoonstelling 'Noorderlicht'. Een van de opdrachten was om een eigen stilleven samen te stellen en dat zo kunstig mogelijk te belichten en vervolgens te fotograferen. Dit leverde mooie plaatjes op.

Na 14 januari – na afloop van de expositie Noorderlicht – is het museum (grotendeels) gesloten in verband met onderhoudswerkzaamheden. Een aantal wanden in het woonhuis wordt geschilderd en ook de panelen in het paviljoen krijgen een opknappbeurt.

Op de website en via Facebook zal dit vermeld worden, zodat museumbezoekers hier rekening mee kunnen houden.

Nieuwe expositie

De tentoonstelling die na 'Noorderlicht' komt is gewijd aan werk van Frans Manders, Jos Leurs en hun leermeester Dorus van Oorschot. De opening is gepland op 4 februari en de expositie loopt tot en met 13 mei.

Boven: Frans Manders 'De Malpie',
Onder: Jos Leurs, 'Mont Ventoux en automne'

